

dat de overheidsmacht verworden kan tot een rechtstreeksch instrument van alle antichristelijk woelen. Dat is een van de gevaren, welke zij loopt en die de onophoudelijke voorbede van de gemeente voor haar een bijzonder accent geeft. Deze voorbede zal zeker niet zwijgen, indien een proces van daemoniseering den staat aangrijpt. Waarschijnlijk is Op. 13 geschreven tegen het eind van de regeering van Domitianus. In dien tijd moet ook de eerste brief van Klemens worden gedateerd, met zijn beroemd gebed: en maak onze schreden recht, opdat we in reinheid des harten wandelen mogen en doen, wat goed en welgevallig is voor U en de overheden Laat ons Uw almachtigen en heerlijken naam en onze overheden en heerschers op aarde gehoorzaam zijn. Gij, Heere, hebt hun krachtens Uw verheven en onzegbare macht de macht van het keizerschap gegeven, opdat wij de heerlijkheid en eer, die Gij hun verleend hebt, mogen bedenken en ons hun onderwerpen, in niets tegen Uw wil. Geef hun, Heere, gezondheid, vrede, eendracht, bestendigheid, opdat zij de heerschappij, die Gij hun gegeven hebt, zonder feil voeren. Want Gij, hemelsche Heer, Koning der aeonen, geeft den zonen der menschen heerlijkheid en waardigheid en heerschappij over wat op aarde is. Richt Gij, Heere, hun zin op wat goed en U welgevallig is, opdat zij in vrede en zachtmoedigheid de heerschappij, die Gij hun verleend hebt, vroom voeren en Uw genade deelachtig worden, 1 Klem. 60, 2 vlg. De gemeente, welke dit bad, kende Domitianus als christenvervolger. En zij wist ook nog van den tijd van Nero.

De practische geloofshouding is steeds die van Rm. 13. Daartoe is deze schrift gegeven, opdat zij de eerbied der christenen voor de overheid opvoeren zou tot aan de grens van Hd. 4 : 19 en 5 : 29. Zij zal voor deze grens halt houden, omdat zij uit de eerbied voor God is. En het beest van Op. 13 zal deze practische geloofshouding nog minder verdragen dan haar theoretische uiteenstelling. Het wil vereerd zijn om zichzelf en zonder grens.

R. SCHIPPERS.

LITERATUURLIJST

- H. Weinl, Die Stellung des Urchristentums zum Staat (1908).
- H. Schlier, Mächte und Gewalte im N.T. Theol. Blätter 1930.
- H. Schlier, Die Beurteilung des Staates im N.T. Zw. d. Zeiten 1932.
- G. Dehn, Engel und Obrigkeit, Theol. Aufs. K. Barth z. 50. Geburtstag (1936).
- H. Schlier, Vom Antichrist, Theol. Aufs. etc.
- K. L. Schmidt, Das Gegenüber von Kirche und Staat in der Gemeinde des Neuen Testaments, Theol. Blätter 1937.
- K. Barth, Rechtfertigung und Recht. Theol. Studien 1 (1938).
- G. Kittel, Christus und Imperator (1939).
- K. L. Schmidt, Die Polis in Kirche und Welt (1940).
- A. M. Brouwer, Christen en overheid volg. Rom. 13 : 1—10. Nieuwe Theol. Studien 1940.
- J. E. Uitman, Iets over de nieuwere exegese van Rom. 13 : 1—7 en de theologische betekenis daarvan. Onder eigen vaandel 1940.
- R. Schippers, „Vreest God, eert den koning”, Geref. Theol. Tijdschr. 1941.

Boekbespreking.

Dr H. J. Pos, „Philosophie der Wetenschappen. Vijf inleidende voordrachten (van Loghum Slaterus' uitgeversmaatschappij N.V., Arnhem 1940), 101 blz.

Heeft de critische bespreking van een wijsgeerig geschrift eigenlijk zin, wanneer recensent en auteur van een fundamenteel verschillend uitgangspunt uitgaan? Moet

zulk een bespreking niet noodzakelijk uitloopen op een monoloog van den recensent naar aanleiding van een monoloog van den schrijver van het besproken werk?

Ik geloof inderdaad, dat dit laatste onvermijdelijk is, zoolang recensent en auteur beide hun uitgangspunt op dogmatische wijze hanteeren, d.w.z. zoolang zij niet toegekomen zijn tot een wezenlijk transcendente kritiek van het wijsgeerig denken als zoodanig, waardoor ook denkers, die van radicaal verschillende uitgangspunten uitgaan, gedwongen worden met elkander werkelijk in critisch denkcontact te treden. Ik heb reeds vroeger gelegenheid gehad in dit tijdschrift te wijzen op de betekenis dezer transcendente kritiek voor het herstel van de door de jongste cultuur-crisis ernstig bedreigde wijsgeerige denkgemeenschap van het avondland, en zulks op een deugdelijker basis, dan daarvoor tot nu toe werd aangenomen. In het tijdschrift „Synthese” heb ik mijn denkbeelden terzake uitvoeriger ontwikkeld.

Ik moet er thans noodzakelijk op terugkomen, nu ik mij voor de taak gesteld zie het hierboven aangekondigde geschrift van mijn zeer gewaardeerden vriend en ambtgenoot aan een critische bespreking in „Vox Theologica” te onderwerpen.

Gelijk de schrijver in zijn „Woord vooraf” mededeelt, werden de vijf inleidende voordrachten, welke in het geschrift gebundeld zijn, op uitnoodiging van de Faculteiten van Leidsche studenten en met medewerking van het Leidsch Universiteitsfonds in de maanden November en December 1939 gehouden. Hij wil daarin een bijdrage leveren tot „herstel van het door de cultuurcrisis geschokte zelfbewustzijn der wetenschap”. Hij meent, „dat een hoge opvatting van het menselijk kenvermogen meer de ware bescheidenheid in de hand werkt dan de gemakkelijke minschating ervan door hedendaagse irrationalisten van allerlei schakering”.

Daarmede is de tendens van dit geschrift reeds in groote trekken aangegeven. Het richt zich tegen het „hedendaagsche irrationalisme”, zooals dat met name in de verschillende stroomingen der zgn. „levensphilosophie” tot uitdrukking komt en levert een pleidooi voor de „autonomie der rede” in het wetenschappelijk denken in ’t algemeen in het wijsgeerig denken meer in ’t bijzonder.

In de eerste voordracht wordt gehandeld over „De idee eener filosofie der wetenschappen”. Zij bevat uiteraard de uiteenzetting van ’s schrijvers wijsgeerige grondslagen.

Niets in deze uiteenzetting meer te bespeuren van den invloed der moderne phaenomenologie, die in een vroegere phase van ’s schrijvers denken op den voorgrond trad.

Pos beweegt zich thans resoluut in de gedachtenbanen der zgn. transcendentiaal-idealistische wijsbegeerte, gelijk die zich sinds Kant heeft ontwikkeld.

In de drie volgende voordrachten wordt achtereenvolgens bij de verschillende vakwetenschappen stilgestaan, die worden ingedeeld in drie hoofdgroepen: 1°. de apriorische (de mathematische), 2°. de wetenschappen der natuur en 3°. de wetenschappen der cultuur, waarbij opvalt, dat de schrijver zich in de opvatting der laatste bij de Badensche neo-Kantiaansche school aansluit. In de vijfde voordracht wordt gehandeld over de „universitas scientiarum”, de idee der wijsgeerige eenheid boven de veelheid der vakwetenschappelijke gezichtspunten, waarbij de historische bepaaldheid van de indeeling der faculteiten in een helder licht wordt gesteld. Deze voordracht eindigt met een beroep op de „solidariteit der intellectueelen” en een pleidooi voor de „vrijheid der wetenschap” in de samenleving.

Tenslotte vindt de lezer nog een literatuur-opgave, die hem bij zelfstandige bestudeering van de in de voordrachten behandelde stof van dienst kan zijn.

Wanneer ik nu na deze uiteraard eenigszins dorre opsomming van de behandelde thema's wil trachten met den schrijver een oogenblik in critisch denk-contact te treden, dan moet ik beginnen met een zeer praktische vraag te stellen, die zich bij de lezing van zijn geschrift aan mij opdrong. Pos is niet de eerste, die zich geroepen voelde de idealistische transcendente wijsbegeerte tegen den wassenden stroom der irrationalistische levensphilosophie in bescherming te nemen. Rickert's geschrift ter zake is nog niet vergeten en later heeft Theodoor Litt in zijn *Einleitung in die Philosophie* hetzelfde gedaan.

Scherpe woorden zijn in dezen strijd gewisseld. Litt sprak van een „gebrek aan logische rechtschapenheid” bij zijn tegenstanders, die hun levensbeschouwing in de wijsbegeerte invoerden, Spengler anderzijds putte zich uit in een kleineering van de moderne kamergeleerden, die nog nooit iets belangrijks voor het leven geleverd hadden, dat hun recht zou geven eenig interesse voor hun „weltfremde” speculaties te verwachten.

Wat was het nut van dezen strijd voor de wijsbegeerte? De idealistische verdedigers van het postulaat van de „autonomie der rede” hielden hun monoloog tegen de levens-philosophen, de laatsten deden hetzelfde tegen de eersten.

Maar zal een wijsgeerige strijd inderdaad vruchtbaar zijn voor het geheele wijsgeerig denkproces, dan dient de monologische critiek op anderen zich om te zetten in een dialogische, waarin de principiele tegenstander inderdaad op gelijken voet aan het wijsgeerig gesprek kan de e l n e m e n, en waarbij de critiek op anderen tegelijk tot wezenlijke zelf-critiek wordt. De critiek op de irrationalistische levens-philosophie blijft zoolang „monoloog”, als de criticus aan zijn tegenstanders de „autonomie der rede” als een postulaat voorhoudt, waarmee de wijsbegeerte, die alleen dien naam waardig is, staat of valt.

Zulk een critiek is — hoe scherpzinnig ook gevoerd — niet tot het peil van een wezenlijk transcendentale dia-lectische critiek gestegen, waardoor men inderdaad zoowel zichzelf als zijn tegenstander tot critischen zelf-inkeer dwingt.

Daartoe is in de eerste plaats noodig, dat men het transcendentale grondprobleem van iedere wijsbegeerte, onverschillig door welk uitgangspunt zij bepaald moge zijn, aan een eerlijk critisch onderzoek onderwerpt.

Dit grondprobleem is door de wijsbegeerte der wetsidee niet willekeurig „pour besoin de la cause” aan de orde gesteld. Het dringt zich met strict zakelijke noodwendigheid op vanuit de structuur van het theoretisch denken zelf, wanneer men dit laatste vergelijkt met het vóór-theoretisch denken, dat aan de naieve, natuurlijke ervaringshouding inhaerent is.

Wanneer dit vergelijkend onderzoek inderdaad in den weg eener radicaal-critisch-transcendentale methode gevoerd wordt, noopt het zoowel de aanhangers van het dogma i.z. de volstreckte autonomie van het theoretisch denken als de aanhangers van de zgn. levensphilosophie, die in ernst meenen het theoretisch karakter der wijsbegeerte te hebben prijsgegeven, tot een dialectisch door-spreken van het transcendentale grondprobleem aller mogelijke wijsbegeerte. En zulks op gelijken voet. Want dit grondprobleem laat zich in twee varianten formuleren: Is wijsgeerig denken als puur-theoretisch denken mogelijk? En: Is wijsbegeerte zonder theoretische denkhouding mogelijk?

Door een dogmatische machtspreuk ter eene of andere zijde laat zich dit probleem niet wegedeneeren.

Had Pos dezen weg in den opzet van zijn geschrift gevolgd, dan zou zijn betoog zijn dogmatisch karakter verloren hebben, zonder dat hij daarbij zijn idealistisch uitgangspunt had behoeven prijs te geven.

Het „dogmatisch” karakter van een wijsgeerig betoog schuilt immers niet hierin, dat men met bepaalde voor-oordeelen tot de wijsbegeerte komt, — dit doet inderdaad ieder wijsgeerig denker —, maar alleen daarin, dat men zulks doet, zonder zich critisch van de geaardheid en de draagwijdte dezer voor-oordeelen reenschap te geven, waarbij de verwarring tusschen boven-theoretische en theoretische voor-oordeelen schering en inslag wordt.

Pos gaat uit van de mogelijkheid eener puur-theoretische denkhouding en polemiseert van uit dit voor-oordeel mono-logisch tegen de pragmatische opvatting der wetenschap.

Dit wil zeggen, dat hij het transcendentale grondprobleem van zijn eigen wijsgeerig standpunt met een dogmatische machtspreuk uit den weg gaat, dat hij zich aan de radicale zelf-critiek in het wijsgeerig denken onttrekt.

Op de sinds Kant en Fichte gebruikelijke wijze stelt hij tegenover elkander het „voorwerpelijk” theoretisch denken, dat zich in de vaktheoretische natuurwetenschappen op een zakelijken „Gegenstand” richt en het zgn. „reflexieve denken”, dat zich in de wijsbegeerte als „Wissenschaftslehre” tot „zelfbewustzijn der wetenschappelijke werkzaamheid” verheft, „zelfbewustzijn”, zoo schrijft hij, „in den logischen, niet in den psychologischen zin te nemen”.

Alles goed! Maar wat is dan de typische geaardheid van het theoretisch denken in tegenstelling tot het naieve, vóór-theoretische? Op deze vraag — inderdaad „des Pudels Kern”! — krijgen wij een dogmatisch antwoord, dat niet uit een wezenlijk critisch-transcendentaal onderzoek naar de structuur van het theoretisch denken is geboren, maar eenvoudig het uitgangspunt van den schrijver herhaalt: Theoretisch of wetenschappelijk denken is in het „zuivere” (bedoeld is het „zuiver-theoretisch”) bewustzijn gegrond. „In het kennen volgt het bewustzijn een eigen wet, waardoor het boven het pragmatische, belanghebbende uitkomt.”

Maar dit is juist het transcendentaal grondprobleem van het zgn. critisch-idealistisch uitgangspunt, of een „zuiver-theoretisch bewustzijn” (het zgn. transcendentaal-logisch denksubject) als subjectief correlaat van de zgn. „objectieve werkelijkheid” inderdaad mogelijk is, zelfs als „ideaal” mogelijk is.

Laten wij dit punt een oogenblik nader bezien. De theoretische denkhouding is zonder mogelijke tegenspraak getypeerd door haar tegenover-stellend karakter, zij stelt de logische activiteit in „gegenstandsrelatie” tot een in zich zelve niet-logisch onderzoekingsveld. Deze tegenoverstellende denkhouding is aan de naieve ervaring volkomen vreemd.

De laatste stelt zich in de volle tijdelijke werkelijkheid in; hier is geen theoretische distantie tusschen de logische en de niet-logische aspecten der werkelijkheid. De theoretische distantieering stelt de volle tijdelijke werkelijkheid uit-een in haar logische en niet-logische aspecten en deze uiteen-stelling berust op een theoretische analyse, op een theoretische abstractie.

De naieve of „natuurlijke” ervaringshouding kent deze theoretische uiteen-stelling van de tijdelijke werkelijkheid niet. Zij ervaart de laatste systatisch, in-een, in den onverbrekelijken continuen samenhang van al haar aspecten, de normatieve inbegrepen.

De theoretische abstractie trekt dus noodzakelijk iets af van de volle ervarings-werkelijkheid.

Het eerste transcendentale grondprobleem, ons door het uiteenstellend karakter van het theoretisch denken opgedrongen, kan dus als volgt worden geformuleerd: Wat wordt in de theoretische denkhouding van de volle tijdelijke ervaringswerkelijkheid afgetrokken en hoe is deze theoretische aftrekking mogelijk? Deze vraagstelling impliceert reeds het inzicht, dat het theoretisch geabstraheerde nimmer het werkelijk gegevene voor de ervaring kan zijn. De werkelijkheid is ons niet in theoretische uiteenstelling gegeven, maar in een systatischen samenhang van het logische aspect met de niet-logische aspecten. De volle vrucht is gegeven, (zij 't al daarom nog niet wetenschappelijk gekend!), niet de met het ontleedmes uiteengesneden parten van den appel.

Doordat het critisch idealisme, dat door Pos in zijn eerste voordracht volledig wordt aanvaard, van de theoretische denkhouding uitgaat, haar zelfs als een „onbedingte”, zelfgenoegzame voorstelt, is het gedwongen ook de theoretische tegenstandsrelatie als gegeven te aanvaarden. Met andere woorden: er heeft een verwisseling plaats tusschen het wezenlijk gegeven der ervaring en het probleem. Want het probleem ontstaat eerst in de tegenoverstellende denkhouding. De „Gegenstand” zelve is, als het tegenover het theoretisch-logisch denken gestelde, het probleem, en niet — zij 't al ten deele — het gegeven der kennis. Overal waar een theoretische abstractie als gegeven wordt voorgesteld, is het transcendentale grondprobleem der theorie door een dogmatische machtspreuk uitgeschakeld. Het dogma i.z. de autonomie, de interne zelfgenoegzaamheid van het theoretisch denken voert noodzakelijk tot een ver-theoretiseering van het gegevene en daarmee ook tot een ver-theoretiseering van de naieve ervaring. Wanneer men met de Marburgerschool de zinnelijke indrukken als gegeven schrappt, blijft men toch altijd van het „zuivere” theoretisch denken in zijn tegenstandsrelatie als gegeven uitgaan en dit begrip van het „zuivere denken” is zelve het product van de verabsolutieering eener theoretische abstractie.

Het is eenigszins ontmoedigend op te merken, hoe een scherpzinnig denker als Prof. Pos, na alles, wat in de Prolegomena van de Wijsbegeerte der Wetsidee, over het ware karakter van de naieve ervaring en de tegenstandsrelatie is opgemerkt, dit alles kortweg negeert, en ons weer de oude, reeds lang weerlegde, opvatting voorzet, dat de naieve ervaring der „zinneschijn” voor de ware en eenige werkelijkheid zou uitgeven. Op het voetspoor van het Engelsche empirisme had Kant geleerd, dat ons van de werkelijkheid niets anders gegeven zou zijn dan de ongeordende zintuigelijke indrukken of „Empfindungen”, die door een „Ding an sich” in het bewustzijn zouden worden bewerkt. Alsof „zuiver zinnelijke” indrukken ooit gegeven zouden kunnen zijn en niet zelve het geheele theoretisch abstractie- en distantieeringsproces tusschen het logische en het niet-logische zouden vooronderstellen!

Wanneer eenmaal op deze wijze het karakter van de naieve ervaring fundamenteel is misduid en vertheoretiseerd, heeft men met het „natuurlijke wereldbeeld” verder vrij en gemakkelijk spel. De naieve ervaring is dan een vrij primitieve „theorie” ge-

worden, die door de critische theorie grondig moet worden „weerlegd”. Deze „weerlegging” maakt het zich overigens niet al te moeilijk: het gebroken beeld van de stok in het water en de afhankelijkheid van de temperatuurgewaarwordingen van de subjectieve gesteldheid onzer zintuigen zijn voor Prof. Pos reeds ruimschoots voldoende om het zelfgeschapen caricatuurbeeld van het „natuurlijk wereldbeeld” met één slag te vernietigen.

En toch: „Du bist noch immer da, das ist ja unerhört! Verschwinde doch, wir haben aufgeklärt.”

De naieve ervaring laat zich maar niet door theoretische machtspreuken ter zij stellen. Ze neemt haar revanche, want zij is het, die de geheele theoretische denkhouding eerst mogelijk maakt. De theoretische tegenstandsrelatie, product van theoretische abstractie van de in de naieve kenhouding onmiddellijk ervaren continuen samenhang tusschen het logische aspect en de niet-logische aspecten der werkelijkheid, stelt het logisch denken en zijn „Gegenstand” in scherpe anti-thesis. Maar in ieder kenniswervend begrip is deze anti-thesis in de theoretische synthesis overbrugd. Het transcendentale grondprobleem is op dit punt aldus te formuleren: Van welk standpunt uit, laten de in de tegenstandsrelatie anti-thetisch tegenover elkander gestelde aspecten zich synthetisch ver-eenigen en hoe is deze synthesis mogelijk?

Het zgn. critisch idealisme beantwoordt deze vraag weder met een dogmatische herhaling van zijn uitgangspunt. De verbinding zoo leerde Kant, kan niet in de zinnelijke gegevens liggen, die immers slechts „materie” der kennis zijn. „Verstand” en „zinnelijkheid” zijn echter de eenige bronnen onzer kennis. Dus moet de synthesis uitgaan van het verstand in zijn transcendentiaal-logische spontaniteit! Het dogma van de autonomie van het theoretisch denken in zijn vormende spontaniteit laat zich door het eerste, hiervoren geformuleerde transcendentale grondprobleem: „Wat wordt in de theoretische tegenstandsrelatie van de volle tijdelijke werkelijkheid afgetrokken en hoe is deze aftrekking mogelijk”, niet verontrusten. Dit probleem was reeds al limine dogmatisch uitgeschakeld. Maar door den onverbreekelijken innerlijken samenhang van het eerste met het tweede transcendentale grondprobleem wordt ook het laatste noodwendig geëlimineerd. Want het verleggen van de synthesis in één van de termen der anti-thesis, beteekent de opheffing van de tegenstandsrelatie en daarmee van het theoretisch probleem.

Had Prof. Pos zijn dogmatisch standpunt van meetaf aan een wezenlijk critisch transcendentaal onderzoek onderworpen, dan zou hij hebben ontdekt, dat de theoretische abstractie van den kosmisch-continuen samenhang tusschen de in de tegenstandsrelatie uiteen- en tegenover elkander gestelde aspecten, nimmer dien samenhang in werkelijkheid kan uitschakelen, omdat een reële uitschakeling daarvan alle kennis onmogelijk zou maken. Hij zou m.a.w. hebben ontdekt, dat de ontische structuur der naieve ervaring van dien kosmischen samenhang een transcendentale voorwaarde voor iedere theoretische synthesis blijft. En daarmee zou hij langs critisch-transcendentalen weg tot de erkenis gekomen zijn, dat een „zuiver-theoretisch” denken, in den zin van een door geen kosmische werkelijkheidsorde bepaalde, volkomen spontane en autonome denkactiviteit principieel onmogelijk is.

Daarmede zou hij echter tegelijk hebben ontdekt, dat de denk-autonomie zelve geen zuiver-theoretisch, maar een in wezen boven-theoretisch vooroordeel moet zijn, dat m.a.w. het uitgangspunt der wijsbegeerte vóór alle theoretische oordeelen moet liggen.

Enmaal op deze etappe der critische zelfbeinning aangekomen, zou het dogmatisch spinrag om het transcendentaal idealisme voldoende zijn weggevaagd, om inderdaad in een dialectische gedachtenwisseling met de irrationalistische levensphilosophie te treden. De ex-cathedra toon van het debat moet dan wel plaats maken voor de bereidheid, inderdaad met elkander in critisch denk-contact te treden, in het besef, dat het boven-theoretisch uitgangspunt der wijsbegeerte, hoezeer transcendentale voorwaarde voor alle mogelijk wijsgeerig denken, juist daarom zelve geen voorwerp van wetenschappelijke discussie kan zijn.

De levensphilosophie zal dan echter op haar beurt zich niet met profetische exclamaties over een filosofeeren vanuit den levensstroom kunnen afmaken van het transcendentale grondprobleem i.z. de mogelijkheid van wijsgeerig denken qua talis. Men heeft slechts de verschillende nuances der irrationalistische

levensphilosophie met elkander te confronteeren, om vast te stellen, dat zij inderdaad in een theoretische denkhouding ontsprongen zijn. Biologistische, psychologistische, historistische levensphilosophie, zij alen staan en vallen met de verabsolutering van theoretische abstracties.

Men ga slechts na, van welke geaardheid bv. Bergson's conceptie van de „duree” als „subjectieve gevoelsduur” is. Zij is gewonnen in een theoretische uitschakeling van alle andere aspecten van den tijd dan het psychisch gevoelsaspect naar zijn individuele subjectszijde. Zulks is niet mogelijk buiten de theoretische denkhouding. De niet-theoretische denkhouding kent geen abstracties, maar staat in de volle tijdelijke werkelijkheid, in den onverbrekelijken samenhang van al haar aspecten; zij kan juist daarom — hoezeer zij transcendentale voorwaarde van de theoretische denkhouding is — als zoodanig geen wetenschappelijke kennis werven.

Ik kan binnen het bestek van deze bespreking helaas niet verder met mijn geachten ambtgenoot in critische gedachtenwisseling treden. Anders had ik zeker in moeten gaan op de noodlottige verwarring tusschen de theoretische tegenstandsrelatie en de aan de naieve ervaring volkomen vertrouwde subject-objectrelatie in de werkelijkheid, op het gemis aan inzicht in het principieele verschil tusschen de modale aspect-structuren der werkelijkheid, die door de vakwetenschappen worden geïsoleerd en waarbinnen zij de onderzochte verschijnselen in functioneelen samenhang trachten te vatten — en de fundamenteel andere individualiteits-structuren der werkelijkheid, gelijk die zich in de „dingen” der naieve ervaring openbaren, en in verband daarmee op de principieele onjuistheid van Prof. Pos' opvatting, dat de natuurwetenschappen ons een werkelijkheidsbeeld zouden kunnen bieden, dat het „natuurlijke” der naieve ervaring zou hebben te vervangen.

Al deze themata waren in de Wijsbegeerte der Wetsidee aan een uitvoerig onderzoek onderworpen, dat door Prof. Pos over de geheele linie genegeerd wordt.

Waarom toch? zoo vraag ik mij af. Waarom is op wijsgeerig terrein blijkbaar geoorloofd, wat in vakwetenschappelijken kring niet getolereerd zou worden: het volstrekt naast elkander blijven arbeiden met volstrekte veronachtzaming van elkanders werk?

Ik kan wel haast vermoeden welk antwoord mij op deze vraag zal worden gegeven. „Omdat de wijsbegeerte der wetsidee zich door geloofs-veronderstellingen aan haar onderzoek ten grondslag te leggen, zelve buiten de wijsgeerige denkgemeenschap geplaatst heeft, die slechts op den grondslag van de autonomie der theoretische rede mogelijk is.” Maar dan houde de lezer mij ten goede, dat een lichte ironie zich van mij meester maakt, en met mij van allen, die in de wijsbegeerte der wetsidee een wezenlijk critische methode voor het wijsgeerig denken ontdekt hebben.

Wanneer toch het dogma i.z. de autonomie van de theoretische rede de eenig mogelijke grondslag voor de wijsgeerige denkgemeenschap ware, dan is die denkgemeenschap vrijwel tot een „secte” ineengeschrumpeld.

Het shibboleth dezer secte kan ik inderdaad niet naspreken. De wijsgeerige denkgemeenschap van het avondland denk ik mij breeder, ik denk haar universeel.

Niemand mag om zijn boven-theoretisch uitgangspunt buiten deze denkgemeenschap worden gesloten.

Voor deze universeele denkgemeenschap, waarin wij door een hogere Macht dan menselijke keus zijn geplaatst, bestaat slechts één eisch: Houd geen dogmatische alleen-spraken, maar stel u wetenschappelijk voor iedere richting open en begeef u met haar in dialogisch denk-contact. Dit is deware wetenschappelijke tolerantie, die — hoe paradoxaal dit ook mijn ambtgenoot in de ooren moge klinken — vrucht is van principieele intolerantie in het boven-theoretisch uitgangspunt der wijsbegeerte, waarin zich de religieuze anti-these zonder mogelijkheid van compromis geldend maakt.

De theoretische denkgemeenschap wortelt inderdaad niet en kan niet wortelen, in het boven-theoretisch uitgangspunt, maar in de algemeengeldige, wijl voor de geschapen menselijke natuur als zoodanig geldende, structuur-wetten van het wetenschappelijk denken, die ook door 's menschen afval van God niet zijn ter zijde gesteld.

DOOYEWEERD.